

РЕЦЕНЗІЇ

БІОРЕСУРСИ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БІОТЕХНОЛОГІЙ*

**В.К. ЗБАРСЬКИЙ, доктор економічних наук, професор,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України**

Сьогодні біологічні технології перестали бути суто лабораторним явищем і стали невід'ємною частиною життя. Сільське господарство, медицина, енергетика, харчова промисловість – ось неповний перелік галузей, в яких активно запроваджуються результати новітніх наукових досліджень. У багатьох країнах світу успішно культивуються сільськогосподарські культури, одержані шляхом генетичної модифікації. Існують пропозиції щодо створення штучних екосистем, наприклад генетично модифікованих лісів замість лісових масивів, що зазнали деградаційного антропогенного впливу. Регулярно з'являються нові методи лікування хвороб, зокрема із застосуванням стовбурових клітин, ембріональних тканин, впливу на геном людини. Неодноразово вчені різних країн світу заявляли про можливість клонування людини, застосування генів людини для модифікації генома тварин у дослідних цілях.

Сучасний світ характеризується стрімким розвитком явищ, які не піддаються регулюванню старими юридичними засобами, не вписуються в існуючі правові моделі, не повною мірою навіть піддаються швидкому суспільному осмисленню. До таких явищ належать і біологічні технології, зокрема поширення генетично модифікованих організмів, маніпуляції з генетичним кодом тварин і навіть людини. І не зважаючи на те, що продукти біотехнології вже широко використовуються в суспільстві, правове регулювання залишається наразі фрагментарним, здебільшого присвяченим забезпеченню від різного виду загроз тощо.

Таким чином, держава і суспільство неначе намагаються відвернутись від тієї об'єктивної дійсності, яка вже настала. Не є винятком і юридичні дослідження, сконцентровані на певних особливостях розвитку біологічних технологій та їх правового регулювання.

Водночас у розвинених країнах громадськість, юридична спільнота усвідомлює весь масштаб не тільки суто біологічних ризиків, а й морально-етичних проблем, які чекають на людство внаслідок подальшого розвитку біотехнологій. І ця проблема глибша і серйозніша, багатогранніша та є приводом для соціально-правової дискусії не меншої, ніж ті, що точаться навколо дозволу абортів або заборони смертної кари в різних країнах світу.

Значну проблему являє собою непослідовність термінологічного апарату в законодавстві, що, в свою чергу, має в своїй основі нерозуміння базової складової, найвищого рівня узагальнення суті цієї діяльності. Дослідники, як правило, починають формулювати термінологічний апарат вже з останніх

*Піддубний О.Ю. Проблеми правовідносин у сфері біотехнологій : монографія / О.Ю. Піддубний / – К. : Ірідіум, 2014. – 352 с.

сходинок ієрархії понять і здебільшого – явочним порядком, на потребу сьогодення, яке пропонує явища, з якими слід оперувати юридичній науці.

У світлі зазначеного уявляється за необхідне звернути увагу наукової громадськості – як юристів, так і галузевих фахівців у сфері біотехнологій, спеціалістів з етики, філософії, представників релігійних кіл до системного осмислення здобутків світової біотехнологічної науки і побудови категорійно-понятійного апарату, який би став основою правильного розуміння і належного правового регулювання суспільних відносин, що складаються стосовно використання біотехнологій.

Центральним поняттям даної системи, як уявляється, повинно стати поняття правовідносин у галузі біотехнологій, для чого необхідна спроба нового бачення та розширення традиційного галузевого погляду на правовідносини з урахуванням комплексного характеру згаданого явища, яке має регулюватись як нормами конституційного права, з новими підходами щодо прав людини, так і цивільного, аграрного, екологічного права. Варіантами формулювання суб'єктивних прав суб'єктів даних правовідносин – громадян можуть бути право на біологічну безпеку, право на цілісність або зміну генетичного коду, право на обізнаність про біологічно змінені складові харчової продукції, біологічну цілісність навколишнього природного середовища, тощо. У зв'язку з цим постає питання щодо суб'єктів правовідносин у галузі біотехнологій, їх коло, правове становище. А відтак – і про юридичну оцінку самого поняття біотехнологій, подібного до того, як в міжнародному обігу вже існує поняття «біологічна безпека». Можливо, слід навіть сформулювати це поняття як «потенційно біологічно небезпечні технології» або якимось іншим чином, що відобразило б особливий правовий режим ініціювання, проведення, випробування й запровадження результатів таких досліджень.

Вагомим внеском у дослідження цих питань є роботи доцента кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Олексія Юрійовича Піддубного. Зокрема, в монографії «Проблеми правовідносин у сфері біотехнологій» автор робить спробу упорядкувати всі існуючі підходи до юридичних досліджень суспільних феноменів, пов'язаних із перетворенням живих організмів – клонування, генетичної модифікації, біосинтезу, біоремедіації природного середовища тощо. Монографія містить п'ять розділів, які в цілому висвітлюють правове регулювання сфери біотехнологій, окреслюють витоки законодавства, методологічні підходи, суб'єктне коло, об'єктний склад і зміст відповідних правовідносин у найбільш загальному розумінні, проводить диференціацію таких правовідносин на категорії.

Працюючи у навчальному закладі дослідницького типу, метою якого є всебічне вивчення проблем поводження з природними ресурсами і наук про життя, О.Ю. Піддубний виконав працю, яка певним чином пов'язує природничо-правові напрацювання та процес їх об'єктивації у праві, що є цінним саме по собі, оскільки в даному напрямі більше переважають роботи або вузькоспеціалізованого характеру, присвячені окремим законодавчим інститутам, пов'язаним з регулюванням генної інженерії або біобезпеки, або й взагалі більше публіцистичні чи відверто політичні публікації.

Монографія характеризується нестандартним підходом до деяких теоретичних положень екологічного права, проте написана в нерозривному

зв'язку з принципами теорії екологічного, природоресурсного права, завдяки чому може стати предметом широкої і плідної дискусії щодо уточнення деяких існуючих наукових положень.

Дослідження вигідно відрізняє простота й логічність подачі матеріалу, науковий стиль і високий рівень теоретичного узагальнення досліджуваних явищ, що є атрибутом юридичного дослідження дійсно високого рівня.

Робота не перевантажена посиланням на законодавство, автор уникає надмірного цитування інших праць, водночас представляючи широкий спектр думок вітчизняних та іноземних науковців як у галузі права, так і в суміжних суспільно-наукових та природничих галузях.

Інтерес викликає і структура дослідження, яка побудована за найбільшим рівнем абстрагування від законодавчих витоків до методологічних теоретичних проблем правовідносин у сфері біотехнологій, включаючи дослідження і характеристику всіх основних елементів – суб'єктів, об'єкту, змісту даних правовідносин, а також формування категорій і понять у сфері даних правовідносин. Спосіб викладення матеріалу дає змогу вільно розібратись в теоретичних засадах і методологічному апараті, який використовував автор, питання розкриваються послідовно, від загального до конкретного, включаючи як витoki законодавства у сфері біотехнологій від початку, так і ті сучасні правовідносини, що формуються в даний час у зв'язку з розвитком законодавства і запозиченням міжнародно-правового регулювання поведінки з генетично зміненими організмами, обмежень і стимулів для розвитку біотехнологічної галузі в Україні.

Відтак, автором відображена необхідність суспільної роботи з усвідомлення розвитку біотехнологій представниками широкого загалу, і особливо юридичною громадськістю, представниками законодавчої, виконавчої, судової гілок влади у процесі створення, імплементації і застосування правових норм є відповідною формою соціальної інновації, якісного перетворення суспільства, підготовки його до сприйняття нового знання та використання задля задоволення потреб людини і суспільства, і врешті-решт, з огляду на виховну функцію права, і виховання людини і суспільства нового типу, екологічної людини, екологічного суспільства.

Дослідження характеризується послідовністю викладення, застосуванням широкої нормативної та наукової бази із залученням іноземних юридичних джерел. Отже, автором створено цілісну картину правового вивчення явищ та феноменів у сфері біотехнологій.

Варто зазначити, що зміст монографії цілком відповідає її назві і дійсно вирішує певні проблеми розвитку правовідносин у сфері біотехнологій, в чому нами вбачається безсумнівна наукова новизна, оскільки раніше даний предмет не тільки не розглядався під таким кутом зору, а і є маловивченим взагалі.

Заслуговує на увагу і теоретико-правова складова, цікавою є модель законодавчого регулювання біотехнологій, представлена як регулювання сукупності способів користування живою матерією, що до цього часу не було предметом розгляду в юридичній теорії ні в Україні, ні за кордоном.

Проте разом з безумовним позитивним загальним враженням слід зазначити необхідність конкретизації пропозицій автора щодо законодавчого унормування правовідносин у сфері біотехнологій, остаточного визначення їх галузевої або міжгалузевої предметної приналежності.

Відчувається також необхідність у розробленні проектів нормативних актів, спрямованих на розвиток біотехнологічної галузі, адже за справедливим зауваженням автора дослідження нормативний масив у сфері біотехнологій перенасичений різного роду заборонними, бар'єрними нормами, що заважає виникненню відповідного науково-інноваційного середовища, пожвавленню інвестиційної активності в аграрній сфері.

У цілому ж монографія О.Ю. Піддубного складає враження цілісної, завершеної праці, що знаменує собою значну творчу дослідницьку роботу. Дана праця буде цікавою широкій аудиторії як з числа фахівців-юристів, так і представників біологічних наук, громадських організацій екологічного спрямування.